

Hoofdstuk 10: Duurzaam aanbesteden (sociale- en milieucriteria)

In dit hoofdstuk worden een aantal vragen met betrekking tot [duurzaam inkopen](#) besproken. Over dit onderwerp heeft Europa decentraal eerder al verschillende publicaties uitgebracht waar u terecht kunt voor meer informatie en voor meer praktijkvoorbeelden. Twee belangrijke publicaties in dit kader zijn ons factsheet [‘sociale aspecten bij aanbesteden’](#); een publicatie over de mogelijkheden die de Europese aanbestedingsregels bieden om het sociaal beleid van decentrale overheden te ondersteunen’ en de Publicatie [‘Europees aanbesteden, staatssteun en SW-bedrijven’](#).

10.1 Wat zijn sociale- en milieucriteria en hoe kunnen zij worden toegepast?

Waren in 2001 al twee interpretatieve mededelingen verschenen over het integreren van milieu- (COM 2001/274) en sociale criteria (COM 2001/566) in het aanbestedingsproces (naast een toenemende mate van jurisprudentie op dit vlak), in artikel 26 van richtlijn 2004/18 (artikel 2.80 Aanbestedingswet) heeft de mogelijkheid tot het stellen van deze criteria een expliciete bepaling gekregen.

Als algemene voorwaarde voor het verbinden van sociale- of milieuoverwegingen aan de uitvoering van een overheidsopdracht geldt dat die voorwaarden verenigbaar moeten zijn met het Verdrag (transparant, non-discriminatoire, objectief, proportioneel, maar ook in overeenstemming met het vrij verkeer van diensten en personen etc.) en dat zij in de aankondiging of het bestek zijn vermeld. Sociale of milieuoverwegingen hebben met name het doel de beroepsopleiding op de werkplek of de arbeidsparticipatie van moeilijk in het werkproces te integreren personen te bevorderen, de werkloosheid te bestrijden of het milieu te beschermen. Een voorbeeld is de verplichting in een overeenkomst om voor de uitvoering van de overheidsopdracht langdurig werklozen aan te werven of in opleidingsacties voor werklozen of jongeren te voorzien.

Milieu- of sociale criteria kennen verschillende verschijningsvormen binnen het aanbestedingsproces, en zullen naar hun aard en toepassing dan ook binnen de context van die procedurefase beoordeeld dienen te worden. In onderstaande vragen zullen al deze fasen en mogelijkheden tot het toepassen van sociale- en milieucriteria doorlopen worden.

Sociale criteria

10.2 Wat wordt verstaan onder maatschappelijk verantwoordelijke overheidsopdrachten (sociaal inkopen)?

In 2011 heeft de Europese Commissie [het handboek sociaal kopen](#), gids voor de inachtneming van sociale overwegingen bij overheidsaanbestedingen gepubliceerd. In deze gids wordt een definitie gegeven van maatschappelijk verantwoordelijke overheidsopdrachten (MVOO) ook wel sociaal inkopen genoemd.

Met MVOO worden aanbestedingswerkzaamheden bedoeld die één of meer van de volgende sociale overwegingen in acht nemen: werkgelegenheidsmogelijkheden, fatsoenlijk werk, naleving van arbeids- en sociale rechten, sociale insluiting (met inbegrip van personen met een handicap), gelijke kansen, toegankelijkheidsontwerpen voor iedereen, inachtneming van duurzaamheidscriteria, met inbegrip van ethische handelskwesties en de bevordering van maatschappelijk verantwoord ondernemen op vrijwillige basis bij naleving van de in het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie en de richtlijnen inzake overheidsopdrachten vastgelegde beginselen.

In 2013 heeft de Rijksoverheid een informatieblad met betrekking tot [maatschappelijk aanbesteden](#) uitgebracht. Maatschappelijk aanbesteden is een nieuwe manier om bewoners en maatschappelijke partners bij beleid en uitvoering te betrekken.

10.3 Welke mogelijkheden biedt het bestaande rechtskader van de EU aanbestedende diensten om sociale overwegingen in acht te nemen bij de aanbesteding van overheidsopdrachten?

Voor meer informatie over dit onderwerp en vele praktijkvragen met betrekking tot deze vraag verwijzen wij u graag naar ons factsheet [sociale aspecten bij aanbesteden](#); een publicatie over de mogelijkheden die de Europese aanbestedingsregels bieden om het sociaal beleid van decentrale overheden te ondersteunen' en het handboek '[sociaal kopen: gids voor de inachtneming van sociale overwegingen bij overheidsaanbestedingen](#)' die de Europese Commissie begin 2011 heeft uitgebracht. Hieronder zal kort op de verschillende mogelijkheden worden ingegaan.

Tijdens verschillende fasen van de aanbestedingsprocedure kunnen sociale criteria worden opgenomen:

1. Bij het vaststellen van de eisen/het voorwerp van de opdracht.
2. Bij de selectie van leveranciers, dienstverleners en opdrachtnemers.
3. Bij de gunning van het contract.
4. In de uitvoeringsbepalingen van het contract.

1. Vaststellen van de eisen/het voorwerp van de opdracht

Technische specificaties

Aanbestedende diensten kunnen allereerst sociale criteria opnemen in de technische specificaties. Zodra de aanbestedende dienst het voorwerp van de opdracht heeft bepaald, moet dit vertaald worden in gedetailleerde, meetbare technische specificaties die rechtstreeks op een openbare aanbestedingsprocedure kunnen worden toegepast.

Technische specificaties moeten verband houden met het voorwerp van de opdracht. Vereisten die geen verband houden met het product of de dienst zelf, zoals bijvoorbeeld een eis met betrekking tot de manier waarop een onderneming wordt beheerd, zijn geen technische specificaties in de zin van de richtlijn. Daarnaast mogen technische specificaties de concurrentie niet beperken, zij moeten transparant zijn en mogen niet discrimineren tegen mogelijke opdrachtnemers van buiten de lidstaat waar de aanbestedende dienst woonachtig is.

De aanbestedingsrichtlijnen laten toe dat aanbestedende diensten kiezen tussen specificaties op basis van technische normen of op prestatie-/functionele vereisten. Met name deze laatste mogelijkheid maakt een breder bestek mogelijk met ruimte voor marktcreativiteit en daagt de markt soms uit om vernieuwende technische oplossingen te ontwikkelen.

Varianten

Aanbestedende diensten hebben ook de mogelijkheid om gegadigden te vragen sociaal verantwoorde varianten in te dienen. De aanbestedende dienst legt dan een minimum serie technische specificaties vast voor het product dat het wenst aan te kopen, die zowel gelden voor de neutrale offerte als voor de sociaal verantwoorde variant. In het laatste geval voegt de aanbestedende dienst een sociale dimensie toe aan de technische specificaties. Er dient wel voldoende duidelijk te worden gemaakt hoe besteksconforme oplossingen en varianten tegen elkaar worden afgewogen.

Voorbeeld (ontleend aan gids sociaal inkopen)

Een voorbeeld is de aanbesteding van cateringdiensten voor een overheidsdienst waarbij de aanbestedende dienst leveranciers kon uitnodigen om behalve de neutrale (standaard) offerte een variant te presenteren die een sociale dimensie omvatte (bereiding van gezond, zoutloos, koosjer voedsel om aan de medische of godsdienstige behoeften van alle soorten gebruikers tegemoet te komen).

Sociale etiketten

Wanneer een aanbestedende dienst goederen wil inkopen die een bijdrage leveren aan duurzame ontwikkeling kan daarmee rekening worden gehouden bij de inschrijvingsspecificaties, maar kan niet worden vereist dat de producten een specifiek ethisch handelsetiket/certificaat hebben omdat dit de toegang tot het contract zou beperken voor producten die niet gecertificeerd zijn, maar die aan gelijkwaardige duurzame handelsnormen beantwoorden.

Zie voor meer informatie ook: Eurrest [Noord-Hollandse koffiezaak](#), C-368/10 en [gids sociaal inkopen](#).

2. Selectie van leveranciers, dienstverleners en opdrachtnemers

In de selectiefase kan de aanbestedende dienst via uitsluitingscriteria en geschiktheidseisen sociale aspecten verwerken in de aanbestedingsprocedure. De richtlijn biedt ruimte om uitsluitingscriteria met betrekking tot sociale aspecten op te nemen. Gegadigden kunnen bijvoorbeeld uitgesloten worden als zij hun sociale bijdrage niet hebben voldaan (facultatief uitsluitingscriterium).

Daarnaast kunnen geschiktheidseisen met een sociaal karakter worden gesteld. De geschiktheidseisen mogen niet discrimineren en moeten proportioneel zijn en verband houden met het voorwerp van de opdracht. Sociale overwegingen kunnen worden meegenomen in de technische geschiktheidseisen, maar alleen als de realisatie van het contract specifieke expertise vereist op sociaal gebied.

Voorbeeld:

In de zaak [Beentjes \(zaak C-31/87\)](#) werd bepaald dat een voorwaarde waarin werd gevraagd om langdurig werklozen te werk te stellen geen verband hield met het controleren van de geschiktheid van de inschrijvers op basis van hun economische en financiële situatie en hun technische kennis en vermogen.

3. Gunning van het contract

Ook in de gunningsfase kunnen sociale aspecten meegenomen worden. Wanneer de aanbestedende dienst de kwaliteit van de inschrijvingen beoordeelt, wordt gebruik gemaakt van vooraf bepaalde gunningscriteria die van tevoren zijn gepubliceerd om te beslissen welke inschrijving het best is. Wanneer gebruik gemaakt wordt van de methode 'economisch meest voordelige inschrijving', kunnen sociale gunningscriteria worden toegepast. Echter, alleen op voorwaarde dat ze:

- verbonden zijn met het voorwerp van het contract;
- geen onbeperkte keuzevrijheid toekennen aan de aanbestedende dienst;
- uitdrukkelijk worden vermeld in de aankondiging van het contract en de inschrijvingsdocumenten; en
- overeenstemmen met de fundamentele beginselen van het Unierecht.

Voorbeelden van wat mag en wat niet mag zijn terug te vinden in [het handboek sociaal kopen](#) van de Europese Commissie uit 2011.

4. Uitvoering opdracht

Wanneer aanbestedende diensten wensen dat de opdrachtnemer (bijkomende) sociale doelstellingen realiseert, kunnen er contractuele bepalingen over uitvoering van het contract met dit doel worden opgenomen. Contractuele bepalingen inzake de uitvoering van de opdracht bepalen hoe de opdracht moet worden uitgevoerd. Sociale overwegingen kunnen ingelast worden in de contractuele bepalingen, mits ze verband houden met de uitvoering van het contract, in de aankondiging van de opdracht zijn bekendgemaakt en voldoen aan het Unierecht. Zie voor meer informatie ook het factsheet [sociale aspecten bij aanbesteden](#) en [het handboek sociaal kopen](#).

10.4 Is het mogelijk het lokale SW-bedrijf voorrang te geven bij een opdracht?

Juridisch gezien is het niet mogelijk om één bepaald bedrijf bij inschrijving op een opdracht absolute voorkeur te geven ten opzichte van andere private partijen. Wel geldt specifiek voor sociale werkvoorzieningen dat aan deze op grond van artikel 19 van de aanbestedingsrichtlijn (en art. 2.82 van de Aanbestedingswet) opdrachten kunnen worden voorbehouden. Volgens deze bepalingen is een dergelijk voorbehoud alleen toegestaan onder bepaalde voorwaarden:

- Een dergelijk voorbehoud moet door de lidstaten worden gestart middels wetgeving en kan door overheidsorganen op een *ad hoc*-basis worden aangenomen als er geen sprake is van nationale wetgeving die een zodanig voorbehoud toelaat;
- Ten minste 50% van de werknemers van zulke sociale werkplaatsen of beschutte arbeidsprogramma's moeten personen met een handicap zijn;
- Naar gelang de aard en ernst van hun handicap, kunnen de desbetreffende werknemers hun beroep niet onder normale omstandigheden uitoefenen.

Bij aanbestedingen waarbij een opdracht wordt voorbehouden aan de doelgroep SW-bedrijven geldt dat alle SW-bedrijven gelijk beoordeeld moeten worden. De aanbestedende dienst kan dus niet

alleen voorkeur geven aan het eigen lokale SW-bedrijf en het voorbehoud van een dergelijke opdracht alleen aan dit bedrijf willen richten.

Het kan onder bepaalde voorwaarden wel mogelijk zijn om opdrachten één op één te gunnen aan een SW-bedrijf. Dat kan bijvoorbeeld bij relatief kleine opdrachten en door het verlenen van een alleenrecht of door (quasi-)inbesteden. Uitgebreide informatie over het verlenen van alleenrechten en quasi-inbesteden bij SW-bedrijven vindt u in onze publicatie [‘Europees aanbesteden, staatssteun en SW-bedrijven’](#)

10.5 Wat houdt social return in?

Overheden en ondernemers kunnen afspreken om bij aanbestedingen een deel van de aannemingsom te besteden aan banen, stages of leerwerkplekken voor kwetsbare groepen, zoals langdurig werklozen en gehandicapten. Dit heet 'social return'. Het bevordert de re-integratie van mensen met een grote(re) afstand tot de arbeidsmarkt. Social return is in principe mogelijk bij alle inkoopprocedures onder én boven de Europese aanbestedingsdrempel. Social return bij inkoop kan op verschillende manieren vormgegeven worden. In het geval van een Europese aanbestedingsprocedure moet wel rekening gehouden worden met de geldende juridische kaders (zie hierboven).

Vaak wordt Social return toegepast in de vorm van een contracteis (meestal als '5%-regeling'), maar er zijn meer mogelijkheden. Op de website van Pianoo vindt u verschillende [handreikingen social return](#).

Het Rijk past het principe van social return per 1 juli 2011 toe bij aanbestedingen boven de € 250.000 en streeft naar 5% social return per aanbesteding. Het gaat alleen om aanbestedingen voor diensten (bijvoorbeeld catering en schoonmaakwerk) en werken (bijvoorbeeld het aanleggen van een weg of de onderhoud van een gebouw). Dit staat in het [kabinetstandpunt over social return](#) bij het Rijk uit 2011. Steeds meer gemeenten en provincies passen social return vrijwillig toe.

10.6 Bevatten de voorstellen voor nieuwe aanbestedingsrichtlijnen wijzigingen m.b.t. sociaal inkopen?

De voorstellen voor nieuwe aanbestedingsrichtlijnen van eind 2011 bieden aanbestedende diensten mogelijkheden en de nodige instrumenten om bij te dragen aan de doelstellingen van de Europa EU2020-strategie. Met de aanpassing van de aanbestedingsrichtlijnen krijgen decentrale overheden meer mogelijkheden om in hun aankoopstrategieën de EU2020-strategie na te leven.

De Commissie vindt het volgens de voorstellen niet raadzaam om algemene verplichtingen voor milieubewuste, sociaal verantwoorde en innovatieve overheidsaankopen vast te stellen. Daarvoor zijn er te grote verschillen tussen individuele sectoren en markten. De Commissie geeft daarom in de voorstellen aan dat zij wenst verplichtingen met betrekking tot sociaal inkopen op te nemen in sectorspecifieke wetgeving. Deze sectorspecifieke maatregelen moeten volgens de Europese Commissie wel worden aangevuld met een aanpassing van de aanbestedingsrichtlijnen. Deze aanpassingen bestaan volgens het voorstel onder andere uit:

Uitsluitingscriteria

Volgens de voorgestelde richtlijn kan een ondernemer worden uitgesloten wanneer bij ondernemers inbreuken op verplichtingen uit hoofde van wetgeving van de Unie op het gebied van sociaal, arbeids- of milieurecht of uit hoofde van het internationaal arbeidsrecht worden vastgesteld (art. 55 lid 3a richtlijnvoorstel).

Daarnaast zal een aanbestedende dienst verplicht zijn inschrijvingen af te wijzen indien hij heeft vastgesteld dat abnormaal lage prijzen het gevolg zijn van niet-nakoming van dwingende sociaal-, arbeids- of milieurechtelijke voorschriften van de Unie of van internationale arbeidsrechtelijke voorschriften (art. 69 lid 4). Dit is een nieuwe bepaling die in de huidige richtlijn niet staat.

Nieuw regime aanbesteding sociale diensten

De Europese Commissie stelt een apart aanbestedingsregime voor sociale diensten voor. De Commissie komt met dit voorstel omdat uit de evaluatie van de gevolgen en de effectiviteit van de EU aanbestedingsregels is gebleken dat maatschappelijke diensten, gezondheidszorg en onderwijsvoorziening specifieke kenmerken vertonen. Hierdoor zijn zij volgens de Commissie niet geschikt voor toepassing van de gewone procedures voor de gunning van overheidsopdrachten. Deze diensten worden gewoonlijk verstrekt binnen een specifieke context die ten gevolge van verschillende administratieve, organisatorische en culturele omstandigheden sterk varieert naargelang van de lidstaten. De Commissie stelt nu voor een lichtere procedure voor sociale diensten in te voeren.

Zie voor meer informatie over deze onderdelen van de richtlijnvoorstellen [hoofdstuk 2](#) van de publicatie 'Feuilleton nieuwe aanbestedingsrichtlijnen'.

Milieucriteria

10.7 Wat houdt groen aanbesteden (green public procurement) in?

In 2011 heeft de Europese Commissie een herziene versie van het [handboek groen inkopen](#) uitgebracht. In dit handboek wordt groen aanbesteden als volgt gedefinieerd: bij groen aanbesteden gaat het om een proces in het kader waarvan overheidsdiensten goederen, diensten en werken beogen te verkrijgen die gedurende de volledige levenscyclus ervan een minder belastend milieueffect hebben dan vergelijkbare goederen, diensten en werken met dezelfde primaire functie. Het is een vrijwillig instrument, wat inhoudt dat aanbestedende diensten zelf kunnen bepalen of ze het al dan niet willen toepassen. Het instrument kan zowel boven als onder de Europese drempels toegepast worden.

10.8 Welke mogelijkheden biedt het bestaande rechtskader van de EU aanbestedende diensten om milieu-overwegingen in acht te nemen bij de aanbesteding van overheidsopdrachten?

Net als sociale criteria kunnen milieucriteria tijdens verschillende fasen van het aanbestedingsproces worden opgenomen. Ook hier geldt dat zowel tijdens het vaststellen van de eisen van de opdracht, bij de selectie van leveranciers, dienstverleners of aannemers, bij het gunnen van de opdracht en in de uitvoeringsbepalingen rekening gehouden kan worden met milieucriteria. Voor uitgebreide informatie verwijzen wij u graag naar het hierboven genoemde Handboek [groen inkopen](#), onze webpagina's over [duurzaam aanbesteden](#) en [milieucriteria](#) en onze publicatie [inkopen met groene vingers](#) uit 2010.

1 De eisen/het voorwerp van de opdracht vaststellen

Bij het vaststellen van het voorwerp van een opdracht zijn aanbestedende diensten in grote mate vrij om te kiezen wat ze wensen aan te kopen. Dat biedt hun veel ruimte om milieuoverwegingen te laten meespelen, mits zij de verdragsbeginselen naleven. Hoewel niet gevraagd mag worden om een specifiek milieukeurmerk, kunnen de onderliggende technische specificaties van milieukeurmerken wel gebruikt worden voor het opstellen van de technische specificaties.

Aanbestedende diensten hebben ook de mogelijkheid om gegadigden te vragen milieuvriendelijke varianten in te dienen. De aanbestedende dienst legt dan een minimum serie technische specificaties vast voor het product dat het wenst aan te kopen, die zowel gelden voor de neutrale offerte en voor de milieuvriendelijke variant. In het laatste geval voegt de aanbestedende dienst een milieuvriendelijke dimensie toe aan de technische specificaties. Er dient wel voldoende duidelijk te worden gemaakt hoe bestekconforme oplossingen en varianten tegen elkaar worden afgewogen. Ook kunnen in de technische specificaties specifieke materialen en milieuvriendelijke productiemethoden worden gepreciseerd.

2 De leveranciers, dienstverleners of aannemers selecteren

In de selectiefase kan de aanbestedende dienst middels uitsluitingscriteria en geschiktheidseisen milieuaspecten verwerken in de aanbestedingsprocedure. De richtlijn biedt ruimte om uitsluitingscriteria met betrekking tot milieuaspecten op te nemen. Bedrijven die de milieuwetgeving of –regelgeving hebben overtreden kunnen worden uitgesloten als dat hun beroepsmoraliteit in het gedrang brengt (facultatief uitsluitingscriterium). Daarnaast kunnen geschiktheidseisen worden gesteld. De geschiktheidseisen mogen niet discrimineren en moeten proportioneel zijn en verband

houden met het voorwerp van de opdracht. De ervaring van een bedrijf en de vakbekwaamheid van het personeel bieden goede mogelijkheden om groene overwegingen op te nemen in de criteria betreffende de technische capaciteit.

3 De opdracht gunnen

Ook milieugerichte gunningscriteria kunnen slechts worden toegepast als ze:

- verband houden met het voorwerp van de opdracht;
- geen onbepaalde keuzevrijheid verlenen aan de aanbestedende dienst;
- uitdrukkelijk worden vermeld in de aankondiging van de opdracht en het bestek;
- in overeenstemming zijn met de basisbeginselen van het EU-recht.

4 Uitvoeringsbepalingen

Ook uitvoeringsbepalingen kunnen worden gebruikt om milieuoverwegingen te integreren in de uitvoeringsfase van de opdracht mits ze verband houden met de uitvoering van het contract, in de aankondiging van de opdracht zijn bekendgemaakt en voldoen aan het Unierecht. Zo kan de aanbestedende dienst preciseren op welke manier de goederen moeten worden geleverd en zelfs welke vervoersmethode moet worden gebruikt. De contractant is verplicht om alle uitvoeringsbepalingen voor de opdracht na te leven.

10.9 Bevatten de voorstellen voor nieuwe aanbestedingsrichtlijnen wijzigingen m.b.t. groen inkopen?

Bij de vaststelling van de huidige richtlijn 2004/18 ging indertijd veel aandacht uit naar sociale en milieu-aspecten en innovatie bij overheidsopdrachten. In het nieuwe richtlijnvoorstel is er wederom veel aandacht, maar nu specifiek gekoppeld aan de EU 2020 doelstellingen, voor innovatie, milieu, sociale aspecten etc.

Zoals hierboven al aan de orde kwam vindt de Europese Commissie het in dit voorstel niet raadzaam voor overheidsopdrachten algemene verplichtingen voor milieubewuste, sociaal verantwoorde en innovatieve aankopen vast te stellen. Daarvoor zijn er te grote verschillen tussen individuele sectoren en markten.

Daarnaast bestaan er al dwingende aanbestedingsvoorschriften voor het nastreven van bepaalde doelen in enkele sectoren. Het betreft de sector van de wegvoertuigen (Richtlijn 2009/33/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 april 2009 inzake [de bevordering van schone en energiezuinige wegvoertuigen](#)) en gebouwen (volgens de [richtlijn energieprestaties gebouwen](#) moeten alle gebouwen waar overheden eigenaar van zijn, vanaf 2019 bijna energieneutraal zijn). Daarnaast moeten IT-producten en kantoorapparatuur die aanbestedende diensten kopen voldoen aan de minimum eisen die beschreven worden in de [EU Energy Star Verordening](#).

De Europese Commissie heeft er daarom voor gekozen op deze weg verder te gaan en het vaststellen van dwingende doelstellingen en streefdoelen aan sectorspecifieke wetgeving over te laten volgens de in de desbetreffende sector heersende beleidskeuzen en omstandigheden.

Deze sectorspecifieke maatregelen moeten volgens de Europese Commissie wel worden aangevuld met een aanpassing van de aanbestedingsrichtlijnen. Hierdoor wordt aanbestedende diensten en dus ook decentrale overheden bevoegdheid verleend middels de voorstellen die in deze paragraaf aan de orde komen om in hun aankoopstrategieën de doelstellingen van de Europa 2020-strategie na te streven. Achtereenvolgens komen hieronder aan de orde: levenscycluskosten, productieproces, keurmerken, bestraffing van schendingen van dwingend sociaal, arbeids- of milieurecht, sociale diensten en innovatie.

Levenscycluskosten

In het voorstel wordt aan inkopers de mogelijkheid geboden om hun gunningsbeslissingen te baseren op de zogenoemde levenscycluskosten van de aan te kopen producten, diensten of werken. De levenscyclus (alle opeenvolgende en/of onderling verbonden stadia, waaronder productie, vervoer, gebruik en onderhoud, in het bestaan van een product, werk of aanbidding van een dienst, gaande

van de verkrijging van de grondstof of de opwekking van hulpbronnen tot de verwijdering, de opruiming en de afhandeling, art. 2 sub 22) dekt alle fasen van het bestaan van een product of werk of verrichting van een dienst, vanaf de aanschaf van de grondstof of het opwekken van de hulpbronnen tot het verwijderen, het opruimen of het afwerken ervan (ov. 40 en art. 67).

Keurmerken

In het richtlijnvoorstel is door de Europese Commissie een apart artikel toegevoegd dat betrekking heeft op keuren (art. 41). In dit artikel is de jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie met betrekking tot dit onderwerp gecodificeerd.

Innovatiepartnerschap

De aankoop van innovatieve goederen en diensten speelt een centrale rol in het verbeteren van de efficiëntie en de kwaliteit van overheidsdiensten. Het vormt een antwoord op grote maatschappelijke uitdagingen. Hiermee kan worden gestreefd naar de beste prijs-/kwaliteitverhouding en naar ruimere economische, milieu- en maatschappelijke voordelen om nieuwe ideeën te doen rijpen, deze om te zetten in innovatieve producten en diensten en derhalve een duurzame economische groei te bevorderen.

In het voorstel wordt aan dit doel tegemoetgekomen door introductie van een nieuwe procedure, genaamd het innovatiepartnerschap. Dit is een speciale aanbestedingsprocedure waarbij aanbestedende diensten een innovatiepartnerschap kunnen aangaan op lange termijn voor de ontwikkeling en daaropvolgende aankoop van innovatieve producten, werken en diensten, op voorwaarde dat deze geleverd kunnen worden tegen overeengekomen kwaliteits- en prijsniveaus.

Zie voor meer informatie over de richtlijnvoorstellen [hoofdstuk 2](#) van de publicatie 'Feuilleton nieuwe aanbestedingsrichtlijnen'.

Meer informatie:

[Handboek Sociaal kopen](#); gids voor de inachtneming van sociale overwegingen bij overheidsaanbestedingen.

[Handboek groen inkopen](#); een handboek inzake milieuvriendelijke overheidsopdrachten.

[Publicatie Europa decentraal](#) 'inkopen met groene vingers; prioriteit in Den Haag en Brussel'.

[Informatieblad maatschappelijk aanbesteden](#), Rijksoverheid.

[Sociale criteria](#), website Europa decentraal.

[Milieucriteria](#), website Europa decentraal.

[Duurzaam aanbesteden](#), website Europa decentraal.

[Jurisprudentie](#) 'sociale en milieucriteria'.

[Documenten Europese Commissie](#) met betrekking tot groen aanbesteden.

[Documenten Europese Commissie](#) met betrekking tot sociale aspecten bij aanbesteden.

[Factsheet sociale aspecten bij aanbesteden](#); een publicatie over de mogelijkheden die de Europese aanbestedingsregels bieden om het sociaal beleid van decentrale overheden te ondersteunen' Europa decentraal.

['Publicatie Europees aanbesteden, staatssteun en SW-bedrijven'](#), Europa decentraal.

[Website Pianoo](#), duurzaam inkopen.